

Wojciech Zalewski

Uniwersytet Gdański

wojciech.zalewski@prawo.ug.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5539-7162

<https://doi.org/10.26881/gsp.2020.3.03>

Polityka kryminalna a model kurateli sądowej

Pytanie, które zostanie podniesione w niniejszym tekście, dotyczy modelu kurateli sądowej i jego związków z polityką kryminalną. Wydaje się oczywiste, że w idealnym państwie i w normalnym stanie spraw, związki takie winny być bliskie, gdyż model kurateli jest zazwyczaj wynikiem przyjętego modelu polityki kryminalnej. Co jednak na ten temat można powiedzieć współcześnie, kiedy polityka kryminalna podporządkowana jest doraźnym celom politycznym, jest zmienna, często populistyczna i tracąca na racjonalności? Hipoteza, którą należy zweryfikować, zakłada, że współcześnie, zwłaszcza w Polsce, zachodzi rozejście się modelu kurateli sądowej z obecnie realizowaną polityką kryminalną. Model opiekuńczy kurateli przestaje przystawać do represyjnego prawa karnego, kierującego się coraz to bardziej w stronę menedżeryzmu penalnego¹.

Kuratela w prawie karnym, od swojego zarania w XIX w., związana była z probacją, a więc różnymi instytucjami służącymi poddaniu sprawcy próbie. Uznawany za ojca współczesnej kurateli John Augustus realizował poprawczą wizję kurateli. W jego modelu z 1841 r. kurator miał pomagać skazanemu w osiągnięciu wewnętrznej przemiany. Sam J. Augustus zaangażowany był w ruch trzeźwościowy i jego działania nakierowane były najpierw na osoby uzależnione od alkoholu. Wychodzenie z recydywy kryminalnej połączone było z wychodzeniem z nałogu. Nastąpić miała poprawa całościowa, jednostka miała się wewnętrznie przemienić, odnaleźć w sobie siłę do nowego życia. Sam J. Augustus rzadko używał słowa *probacja*². W swym słynnym raporcie na określenie tego, czym się zajmował, posługiwał się głównie terminem *bailing*, co można przełożyć na „poręczenie”³. Wskazuje się, że probacja, na jaką skazywani byli

¹ Na temat menedżeryzmu penalnego por. zwłaszcza B. Stańdo-Kawecka, *Polityka karna i penitencjar-na między punitywizmem a menedżeryzmem*, Warszawa 2020, s. 227 i n.

² Choć użył go jako pierwszy. Por. J. Augustus, *A Report of the Labors of John Augustus, for the Last Ten Years, in Aid of the Unfortunate*, Boston 1852, reprint [w:] *John Augustus, First Probation Officer*, przedm. S. Glueck, New York: National Probation Association 1939, s. 4–5, [³ Por. R. Panzarella, *Theory and Practice of Probation Bail in the Report of John Augustus*, „Federal Probation” 2002, nr 3, s. 40.](https://babel.hathitrust.org/cgi;por.szerzej;W.Zalewski,„Humanizacja wymiaru sprawiedliwości”,czyli o roli kuratora sądowego w realizacji sprawiedliwości naprawczej.Czy konieczna jest reforma polskiego systemu? [w:]Kuratela sądowa w Polsce.Analiza systemu.Księga pamiątkowa dedykowana śp.doktorowi Tadeuszowi Jedynakowi, red.K.Stasiak,Gdańsk 2017.</p></div><div data-bbox=)

klienci J. Augustusa, nie była żadną sankcją alternatywną, lecz samodzielną reakcją na czyn. Nieco inny model rozwijali równolegle sędziowie angielscy, praktykujący zasadę, że przestępcy, zwłaszcza młodzi, poddawani byli nadzorowi osoby godnej zaufania, wolontariusza cieszącego się dobrą reputacją (*the supervision of reputable volunteer*). Sprawy uznawano za zakończone (*considered concluded*), nie wracały do sądu celem zamiany nadzoru na inną sankcję. W tym leżała różnica. U Augustusa osoba poddana poręczeniu miała się wykazać poprawą zachowania, w okresie po skazaniu (przypisaniu winy), a przed wymiarem kary⁴.

Warto przypomnieć, że sama probacja uważana była od zarania za instytucję, jak to się dawniej celnie mówiło – warunkowego wstrzymania reakcji karnej. W swym klasycznym podręczniku z 1924 r. Juliusz Makarewicz wykładał, że społeczeństwo, szukając ekwiwalentu dla klasycznie i odwetowo rozumianej kary dla sprawcy, „gotowem jest darować mu winę, darować mu odcierpienie »sprawiedliwego ekwiwalentu«, pod warunkiem jednakże, że sprawca poprawi się sam bez współdziałania społecznego. Przy warunkowym postępowaniu karnym potrzeba karania znika, jest niepotrzebna, gdyż po co „poprawiać tam, gdzie sprawca bierze poprawę na siebie”⁵.

O rozwijającym się w XX w. amerykańskim probacyjnym modelu warunkowego wstrzymania reakcji karnej J. Makarewicz pisał, podkreślając, że łączy się ona z kontrolą i opieką ze strony „osoby życzliwej”. Autor wskazywał na szeroki zakres zadań kuratora – opiekuna, do którego należy „starać się o odpowiednie zajęcie dla obwinionego o odpowiednie pomieszczenie i towarzystwo, czuwać, by przestępca stosował się do nałożonych przez sąd specjalnych obowiązków, z uprawnieniem równoczesnym opiekuna do aresztowania go w razie potrzeby”⁶. Kurator miał więc nie tylko opiekować się obwinionym, ale również nadzorować go, sprawozdawać sądowi o przebiegu okresu próby i w razie konieczności podejmować inne niezbędne działania, włącznie z aresztowaniem. Element represji staje się coraz bardziej widoczny. Nie jest to już dłużej łagodny wizjoner, społecznik-wolontariusz pomagający klientowi, a funkcjonariusz publiczny zaopatrzone we władzę represjonowania sprawcy poddanego jego dozorowi.

Model opiekuńczy kurateli w sprawach karnych powiązany był ściśle u swych narodzin z określonym modelem polityki penalnej i szerzej – kryminalnej. Kara, zwłaszcza kara pozbawiania wolności, przestawała być czystym odwetem i zemstą, a stawała się przestrzenią i czasem szeroko rozumianej rehabilitacji i resocjalizacji⁷. Czas dany sprawcy w zakładzie karnym miał być jak najlepiej wykorzystany. To samo dotyczyło różnych form probacji, oddziaływania na skazanego w warunkach wolności.

⁴ Por. *ibidem*.

⁵ J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów–Warszawa 1924, s. 282.

⁶ *Ibidem*, s. 283. Anglia przejąć miała model opieki dopiero w 1908 r., przyjmując *Probation of Offenders Act* z dnia 27 sierpnia 1907 r.

⁷ Szerzej o tym, np. P. Stępnia, *Resocjalizacja (nie)urojona. O zawłaszczaniu przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2017; a także klasyczne opracowanie: B. Urban, J.M. Stanik, *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Warszawa 2008.

Historycznie ewoluująca kuratela nie ograniczała się oczywiście do modelu amerykańskiego. W piśmiennictwie tradycyjnie wyróżniano przynajmniej cztery różne modele probacji: anglo-amerykański, francusko-belgijski, norwesko-duński, niemiecki⁸. Zazwyczaj podkreśla się również, że wskazane podziały mają obecnie charakter historyczny, gdyż z biegiem lat realizowane modele probacji zmieniały się, to zbliżając lub oddalając się od siebie. Co interesujące – kiedy Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), dostrzegając potrzebę badań nad alternatywami dla kary pozbawienia więzienia, zleciła w końcu ubiegłego stulecia badania porównawcze, ich autorzy nie wyszli od analizy wskazanych wyżej czterech modeli. Podczas warsztatów badawczych na temat alternatyw dla uwięzienia, zorganizowanych przez Międzyregionalny Instytut Badań nad Przystępnością i Sprawiedliwością ONZ (UNICRI) na VIII Kongresie Narodów Zjednoczonych w sprawie zapobiegania przestępczości i resocjalizacji przestępców, zauważono zaniedbania badawcze w tym obszarze i zalecono m.in. szersze wykorzystanie i badanie tradycyjnych sankcji niepolegających na pozbawieniu wolności. Trzon powstałego projektu stanowiły badania empiryczne różnych systemów probacyjnych. Badanie skupiło się ostatecznie na jedenastu systemach w dziewięciu krajach i jednym kraju, który nie ma takiego systemu (Szkocja). Ostatecznie podjęto studia przypadków, które objęły trzy stany w Australii, Kanadę, Anglię i Walię, Węgry, Izrael, Japonię, Papuę Nową Gwineę, Filipiny, Szkocję i Szwecję⁹. Jak widać, w zestawieniu brakuje np. Niemiec czy USA, a mimo to uznano taki dobór próby za właściwy. Powyższe można, jak się wydaje, uznać za miernik wskazujący na skalę przekształceń probacji w świecie.

Oczywiście analizowane systemy różnią się od siebie, ale istota rzeczy nie tkwi w szczegółach, a we wspólnym mianowniku, a dokładnie – w leżącej u podstawy rozwiązań probacyjnych szlachetnej chęci pomocy i poprawy sprawcy. To podejście przesyca cały system penalny. Przecież również powstały w końcu XVIII w. amerykański model więzienia celkowego przenikała szlachetna wizja niesienia duchowej pomocy jednostce. I ten model inspirował pozostałe, zwłaszcza w Europie. Do Ameryki jeżdżono po naukę¹⁰. Oczywiście, to co z tej wizji ostatecznie realizowane było w praktyce i co z niej w efekcie zostało, to nieco inna sprawa. Trzeba trzeźwo podkreślić, że od początku proces penitencjarnego oddziaływania wyróżniała swoista propaganda sukcesu, a twórcy systemu starali się, jak to się niekiedy powiada: „*overcome facts with words*”¹¹.

Wracając do probacji, tak jak kuratela J. Augustusa miała u fundamentów ideał pomocy jednostce, tak i przykładowo, w odległej Japonii, początki probacji i samej kurateli mają podobne szlachetne podstawy. W piśmiennictwie powtarza się opowieść, jak to

⁸ Por. zwłaszcza J. Skupiński, *Warunkowe skazanie*, Warszawa 1992; tak też sprawę ujmuje się w podręcznikach, np. M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004, s. 306 i n.

⁹ Por. K. Hamai, R. Villé, R. Harris *et al.*, *Probation Round the World: A Comparative Study*, London, New York 2005, s. 11.

¹⁰ Np. Alexis de Tocqueville, Gustave de Beaumont i inni.

¹¹ Por. zwłaszcza: G. Crews, W. Gillespie, *A Brief History of Corrections in America* [w:] *idem*, S. Stan-ko, *Living in Prison. A History of the Correctional System with an Insider's View*, Westport–Connecticut–London 2004, s. 44.

w 1888 r. wicegubernator prefektury więziennej Shizuoki odkrył, że jeden z więźniów, który kończył odbywać karę pozbawienia wolności, popełnił samobójstwo. Powodem targnięcia się na życie miał być brak rodziny, a tym samym i miejsca do powrotu. Poruszony sprawą wicegubernator zainicjował działania, w wyniku których ustanowiono pozarządową organizację pomagającą zwalnianym z więzień osadzonym. Ten ruch skłonił grupy religijne – głównie buddyjskie i chrześcijańskie – oraz grupy niereligijne do tworzenia podobnych organizacji w całym kraju. Rozwijająca się na zasadzie wolontariatu kuratela, pomagająca zwolnionym więźniom, powoli została włączona do systemu państwowego i formalnie została uznana za organizację państwową w 1939 r. Wskazuje się, że przyjęta w 1950 r. japońska ustawa o kurateli po prostu sformalizowała istniejący wcześniej system wolontariatu¹².

Inaczej było – przykładowo – w Niemczech. Powstająca późno, bo dopiero w XX w., kuratela sądowa wzorowana była na rozwiązaniach anglosaskich. W tym miejscu wskazać warto, że przynajmniej kilka rozwiązań prawnokarnych i szerzej – prawnych, po II wojnie zostało „zasugerowanych” przez aliantów podbitym Niemcom. Tak było np. z modelem oraz sposobem organizacji i pracy policji¹³. W zakresie probacji rozwiązania niemieckie długo dalekie były od postępowych. Co prawda, pod wpływem modelu belgijsko-francuskiego z lat 1888–89 wprowadzono warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, co miało również miejsce w większości państw Europy, jednak jak wskazuje Max Grünhut: „Niemcy podążyły tą drogą raczej niechętnie”¹⁴. Od 1895 r. było co prawda możliwe warunkowe przedterminowe zwolnienie, a od 1919 r. uprawnienia do przyznania warunkowego zwolnienia zostały przekazane sądom skazującym, jednak probacja nie rozwinęła się w osobny model. Stworzono go dopiero po II wojnie w duchu pełnej profesjonalizacji. Jak podnoszą Helmut Kury i Mai Sato, dziś „niemiecki system probacyjny koncentruje się przede wszystkim na ponownej integracji przestępcy ze społecznością, bez narażania go na więzienie w celu uniknięcia separacji od rodziny, utraty pracy lub wciągnięcia do podkultury więziennej”¹⁵. Obecny system próbny został ustanowiony w 1951 r. przez *Bewährungshilfe e. V.*, a ogólnopolskie statystyki probacyjne są dostępne od 1963 r.¹⁶ Wedle niemieckiego

¹² Por. H. Kury, M. Sato, *Volunteers in the Probation Service: A Comparison between Germany and Japan* [w:] *Understanding Penal Practice*, red. I. Durnescu, F. McNeill, London – New York 2014, s. 98–99.

¹³ G.O.W. Mueller, W. Kröger, T. Buergethal, *The Meeting of Two Police Ideas. Anglo-German Experiments in West Germany*, „The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science” 1960, vol. 51, no. 2. Gerhard O.W. Mueller i Wilhelm Kröger następująco opisali postać niemieckiego policjanta w przeddzień pierwszej wojny: „The »typical« German police officer, »master of the guard«, was a sword-carrying, mustachioed sergeant-veteran of twelve years active army duty, absolutely loyal to the emperor, extremely power-conscious, and not exactly popular. He was to be feared, rather than befriended”; *ibidem*, s. 258. Zachodziła zasadnicza różnica w porównaniu z nieuzbrojonym i przyjaznym policjantem brytyjskim, który realizował hasło Roberta Peela: „The police are the public and the public are the police”, por. szerzej o tym: W. Zalewski, *Policja – w poszukiwaniu optymalnego modelu* [w:] *Doprawdy litość to zbrodnia: księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Bogusława Sygita*, red. B. Hołyst, J. Duży, P. Grzegorzczak et al., Łódź 2018.

¹⁴ M. Grünhut, *Probation in Germany*, „The Howard Journal of Crime and Justice” 1952, vol. VIII, s. 168.

¹⁵ H. Kury, M. Sato, *Volunteers in the Probation...*, s. 92 i n.

¹⁶ „Bewährungshilfestatistik” zob. www.destatis.de.

prawa karnego, po karze pozbawienia wolności przenoszącej dwa lata następuje okres próby. Długość okresu próbnego może wynosić od dwóch do pięciu lat dla dorosłych, a dla nieletnich od dwóch do trzech lat, ale w szczególnych przypadkach może wahać się od jednego do czterech lat¹⁷.

Współczesna niemiecka probacja wpisuje się w szerszą koncepcję tzw. *Übergangsmangement*, co da się przetłumaczyć jako „zarządzanie transformacją, przemianą sprawcy”. Podnosi się, że obecnie jedynie częściowo dotyczy zarządzania przypadkiem (*case management*). Ogólna procedura jest bardziej kompleksowa i obejmuje działania kilku instytucji współuczestniczących w złożonym procesie. Należy dostrzegać kilka wymiarów *Übergangsmangement*: 1) orientację na przypadek; 2) tworzenie sieci i współpracę zaangażowanych instytucji; 3) motywowanie personelu i osób znajdujących się pod nadzorem; 4) wymianę informacji technologicznych; 5) wymianę dobrych praktyk¹⁸. Niemiecka probacja od początku podlegała profesjonalizacji. Szybko zauważono potrzebę wypracowania jednolitych standardów pracy socjalnej, opracowania bazy danych, prowadzenia programów pilotażowych, a także to, że rozwój organizacyjny powinien promować funkcje i obowiązki zarządcze kuratora¹⁹. Zaczyna się więc i w Niemczech rysować zarys menedżerski kurateli.

Patrząc na obraz z szerszej perspektywy, nasuwa się konstatacja, że systemy probacyjne, które pojawiły się XIX w. – jako zasadniczo – systemy oparte na wolontariacie, zmieniły się w XX w. System niemiecki jest przykładem tego, co można nazwać „wysokim profesjonalizmem”. Dla kontrastu – system japoński mobilizuje znacznie większą liczbę niewykwalifikowanych, altruistycznie zmotywowanych pracowników do wdrażania umiejętności pomagania przestępcom. Wskazuje się, że dziś oba systemy wydają się zagrożone utratą równowagi i stoją w obliczu zmian. W Niemczech eksponuje się wysokie koszty funkcjonowania modelu profesjonalnego, co skłania do eksperymentowania z wolontariuszami, choć mogą też występować inne czynniki – takie jak rozczarowanie ideą resocjalizacji. Z drugiej strony, podnosi się, że utrzymanie podaży ochotników czy kuratorów społecznych, w Japonii nie może być traktowane jako coś oczywistego²⁰.

Wątek profesjonalizacji zawodowej kurateli i jej osadzenia pod tym kątem w systemie to tylko jeden z aspektów dyskusji o modelach kurateli i związkach z polityką kryminalną. Dużo istotniejsza wydaje się kwestia „punitynnego ugryzienia” i jego wpływu na model kurateli i szerzej – probacji. W ostatnich latach menedżeryzm penalny w obszarze kurateli tym właśnie się charakteryzuje, że z jednej strony – następuje zmiana modelu pracy kuratorskiej na zadaniową i opartą o ścisłe i precyzyjne zarządzanie ryzykiem, z drugiej zaś – chodzi równocześnie o obniżanie kosztów i szukanie tańszych, a jednocześnie bardziej dla sprawców dolegliwych alternatyw. W skrajnych przypadkach zdarza się zaś kwestionowanie sensu probacji *in genere*, w myśl modnego hasła

¹⁷ Por. H. Kury, M. Sato, *Volunteers in the Probation...*, s. 92 i n.

¹⁸ Por. P. Décarpes, *Practices and Übergangsmangement in Germany: State of Play and Challenges* [w:] *Understanding Penal Practice*, red. F. McNeill, I. Durnescu, s. 77 i n.

¹⁹ Por. *ibidem*.

²⁰ Por. H. Kury, M. Sato, *Volunteers in the Probation...*, s. 92 i n.

„prawda w orzekaniu” – „*truth in sentencing*”²¹. Chodzi o odejście od warunkowych zawieszek kar, warunkowych umorzeń postępowania oraz warunkowych przedterminowych zwolnień.

Fergus McNeill trafnie wskazuje, że współczesny system reakcji na przestępstwo staje się coraz bardziej opresyjny na coraz to nowe sposoby²². Realizuje się wizja ponurej penalnej dystopii, w której jest coraz mniej czasu na relacje międzyludzkie, w tym relację kurator – podopieczny. Coraz więcej miejsca przeznacza się na tanie techniczne rozwiązania w rodzaju elektronicznego dozoru. Rozdział drugi swej książki F. McNeill rozpoczyna przemawiającym do wyobraźni opisem typowej obecnie sytuacji pracy kuratorskiej w Wielkiej Brytanii: „Pauline odłożyła słuchawkę. Nowy facet, nr 59 na jej liście, był o 15 minut wcześniej. Może oznaka zapachu, ale może także irytacja. Miała zbyt wiele innych rzeczy do zrobienia i nie miała czasu się przygotować. Zdjęła okulary, przetarła zmęczone ekranem oczy i przełknęła kolejny łyk swojej zimnej kawy. Zajrzała do pliku – Joseph Earnshaw, 49 lat, rozwiedziony i ojciec dwojga dzieci. Dwa poprzednie wyroki skazujące za posiadanie marihuany datowane są na prawie 30 lat temu. Raport sądowy w standardowym formacie był szczegółowy. Zwolniony dwa tygodnie przed incydemtem Earnshaw wrócił do biura firmy księgowej, w której pracował przez 15 lat. Był pijany i agresywny, i zaczął spryskiwać wodą recepcję, a następnie nakleił na drzwi biura szefa słowo: „Krwiopijca”. Następnie czerwoną farbą pobrudził garnitur byłego szefa po szamotaninie, która się wywiązała. W raporcie stwierdzono, że Earnshaw uzyskał ocenę „niskiego ryzyka” w systemie oceny przestępców (OATS). Pauline uniosła brew. Była wystarczająco długo w zawodzie, aby się tego obawiać. Wiedziała, że te wskaźniki nie ratowały kuratorów od odpowiedzialności, gdy coś poszło nie tak. (...) Gdy zaczęła pracę w latach 90-tych, mogła mieć energię i entuzjazm, a może nawet pomóc podopiecznemu. Ale wtedy liczba spraw mieściła się w przedziale 20–30, a nie dwa razy więcej jak obecnie, a do tego szefowie dbali o ten rodzaj pracy i wspierali go. Teraz troszczyli się tylko o cele i wskaźniki. Spojrzała na „plik” Norma, zastanawiając się, czy jej przełożony nawet teraz obserwuje jej ekran na swoim ekranie, czy też analizuje raporty systemu IT o czasie, jaki spędzała w każdym ze swoich zbiorów spraw w ostatnim miesiącu. Zerkając na zegarek, zdała sobie sprawę, że prawdopodobnie już przekroczyła miesięczny limit czasu przeznaczony na przypadki „niskiego ryzyka”²³.

Wielka Brytania to niewątpliwie miejsce, gdzie w Europie narodziła się probacja²⁴. Przez lata brytyjskie *community service* było wzorem dla Europy²⁵. Probacyjna *community service* w XXI w. znalazła się jednak na ścieżce punitywizmu i doznała punitywnego

²¹ Por. A.L. Morczek, *Truth-in-Sentencing Laws* [w:] *The Encyclopedia of Corrections*, red. Kent R. Kerley, 2017.

²² Por. F. McNeill, *Pervasive Punishment: Making Sense of Mass Supervision*, Bingley 2019, s. 39 i n.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Por. M. Szewczyk, *Kara ograniczenia wolności* [w:] *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie. System prawa karnego*, red. M. Melezini, t. 6, Warszawa 2010, s. 232 i n.

²⁵ Por. M. Szewczyk, *Kara pracy na cele społeczne. Na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium prawnoporównawcze*, Kraków 1996, s. 101 i n.

ukąszenia (*punitive bite*)²⁶. W 2008 r. nastąpiła nawet zmiana nazwy sankcji, swoisty rebranding. Istota *community service* została przekształcona na społeczną, wspólnotową, odpłatę (*community payback*). Wskazuje się, że przyczyną zmian, oprócz populizmu penalnego²⁷, jest właśnie podejście menedżerskie do karania. Chodzi o to, aby tak zarządzać permanentnie niebezpieczną populacją skazanych, aby minimalizować koszty²⁸. Reformy zmierzają do zwiększenia efektywności oddziaływania, skoro np. w latach 1995–2009, aż o 470% wzrosła ilość osób trafiających do zakładów karnych z powodu naruszeń warunków probacyjnych. Ograniczenie kosztów i eksponowanie dolegliwości w karze wolnościowej odbywa się na kilka sposobów. Celem pobocznym jest, jak można sądzić, prywatyzacja sektora. Powstają *Community Rehabilitation Companies* (CRC), które przejmują zadania państwowej, zawodowej służby kuratorskiej²⁹. Mówi się o wprowadzeniu *community punishment for profit* – co sprowadza się do traktowania skazanych jak jednostek w bilansie. Zmieniono priorytety: z oddziaływania wychowawczego na ekonomizację. W tej sytuacji pracownicy społeczni i kuratorzy czują się „żałośnie bezbronni w walce o zachowanie kontroli nad probacją”. Skazani nie są już „niewidoczni w tłumie”, co miało ułatwiać i ułatwiało integrację. Obecnie – przeciwnie: zewnętrznym wyrazem zmian jest podejście, w myśl którego skazani mają być dobrze widoczni – nosząc np. kamizelki w jaskrawych kolorach³⁰.

Kluczową cechą programu reform i modernizacji – tak w Europie, jak i poza nią – było poszukiwanie przez decydentów politycznych nowej lub bardziej wyraźnej tożsamości służb kuratorskich, a także naleganie na potrzebę „profesjonalizacji” kuratorów oraz „profesjonalizacja” okresu próbnego, głównie poprzez podniesienie standardów wydajności. Programy reform i modernizacji służb kuratorskich są elementem szerszego dążenia rządów do poprawy wydajności i skuteczności usług publicznych. Procesy modernizacyjne były w równym stopniu powiązane np. w Anglii i Walii, ale również np. w Belgii – z przywróceniem integralności i zaufania społeczeństwa do szeroko rozumianych usług publicznych oraz przywrócenie legitymizacji dla działań kurateli. Fachowa wiedza personelu kuratorskiego i jego kompetencje były bowiem kwestionowane w obu wskazanych jurysdykcjach, z uwagi na podniesioną wyżej ograniczoną efektywność, ale także w wyniku głośnych i poważnych przestępstw popełnianych przez osoby w okresie nadzoru (sprawa Nordina Amrani w Belgii czy sprawa Dano

²⁶ G. Robinson, *Three narratives and a funeral Community punishment in England and Wales* [w:] *Community Punishment. European perspectives*, London – New York 2016, s. 69 i n.

²⁷ Por. zwłaszcza J. Pratt, *Penal populism*, London – New York 2007.

²⁸ M. Feeley, J. Simon, *The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications*, „Criminology” 1992, vol. 30, no. 4, s. 463; dosłownie: „managing a permanently dangerous population while maintaining the system at a minimum cost”.

²⁹ O prywatyzacji więziennictwa por. W. Zalewski, *Prywatne więzienie – szanse i zagrożenia* [w:] *Misja służby więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambrozik, H. Machel, P. Stępnia, Poznań–Gdańsk–Warszawa 2008.

³⁰ Por. G. Robinson, *Three narratives and a funeral...*, s. 69 i n.; szerzej: W. Zalewski, *Kara ograniczenia wolności w systemie środków reakcji karnej. Rozważania aksjologiczne i polityczno-kryminalne*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2016, t. 40, s. 79 i n.

Sonnex'a w Anglii i Walii). Odpowiedzialnością za czyny sprawców obarczono pośrednio właśnie kuratorów.

Współczesne przekształcanie się probacji jest znamienne. Przykład Belgii jest szczególnie wymowny. Na kontynencie Belgia niewątpliwie była przez lata w awangardzie zmian w prawie penalnym. To w Belgii już w 1888 r. została uchwalona tzw. ustawa Lejeune, wprowadzająca warunkowe skazanie oparte o założenia indywidualizacji karnania. Praca społeczna była łączona głównie z probacją, i to niemal w niezmiennym kształcie, przez przeszło sto lat³¹. Na początku XXI w. nastąpiło „punitywne ukąszenie”. W 2002 r. klasyczna praca na cele społeczne (*community service*) została zastąpiona przez autonomiczną, samodzielnią sankcję kary pracy – *work penalty* (*werkstraf* – po niderlandzku; *peine de travail* – po francusku). Ta zmiana terminologiczna ma znaczenie. Oddaje diametralną zmianę założeń polityczno-kryminalnych oraz tego, jak kara ta ma być postrzegana przez osoby ją stosujące oraz te poddane oddziaływaniu³². Przyjęte ułatwienia w orzekaniu przełożyły się na stosowalność wskazanej sankcji. Ocenia się, że to sukces niemal bez precedensu³³. Znamienne jednak, że w tym sukcesie nie chodzi o resocjalizację, ani o subtelne metody oddziaływania indywidualnego czy społecznego. Niemal bez skrępowania mówi się tu o retrybutywizmie i zwiększaniu kontroli. Kontakty z kuratorem zostają zredukowane – najczęściej – do krótkich rozmów telefonicznych. Z czasem, profesjonalnych kuratorów zastępują administratorzy systemów, zatrudniani czasowo na zasadzie outsourcingu, bez głębszego przygotowania. Rozwijając penalny menedżeryzm, gubi się perspektywę ludzką, społeczną³⁴.

Podsumowując powyższe, można zauważyć, że model probacji i pracy kuratorskiej w jej ramach uległ przekształceniu. Probacja i kuratela to elementy wyrosłe z polityki kryminalnej, wpisujące się w model *penal welfare* – dobroczynnego karania. Obecnie profesjonalny kurator, coraz częściej pracownik prywatnego przedsiębiorstwa, którego usługi kupuje państwo, staje się nie opiekunem, a bezdusznym nadzorcą, mechanicznie wykonującym czynności za pomocą coraz to bardziej subtelnych narzędzi elektronicznych.

Jak na tle tych zmian wygląda model polski?

Mówiąc ogólnie – polski model kurateli to model opiekuńczy. Podobnie jak przyjmowany model pracy w probacji. Takie podejście spotyka się najczęściej. W jednym z ostatnich opracowań monograficznych na ten temat wskazuje się, że „prezentowana koncepcja probacji odwołuje się do nurtu psychologii humanistycznej, integruje elementy metod pracy stosowanych w poradnictwie, terapii, a jej zasadniczymi filarami

³¹ Por. K. Beyens, *The new generation of community penalties in Belgium: More is less...* [w:] *Community Punishment. European perspectives*, red. G. Robinson, F. McNeill, London – New York 2016, s. 45 i n.

³² Por. M. Herzog-Evans, *What's in a name: Penological and institutional connotations of probation officers' labelling in Europe*, „EuroVista” 2012, vol. 2.3, s. 121–133.

³³ Por. K. Beyens, *The new generation of community...*, s. 45 i n.

³⁴ K. Beyens trafnie podnosi: „Together with the strong technology-driven approach, this has led to erosion, not to say transformation, of the rehabilitative nature of community punishments. From a quantitative point of view, this has initiated more punishment in Belgium, but punishment without (social) content”; *ibidem*, s. 61–62.

są: 1) zbudowanie pozytywnej relacji z podopiecznym; 2) wydobycie motywacji wewnętrznej podopiecznego do zmiany; 3) udzielenie wsparcia i organizacja obiektywnej sieci wsparcia oraz 4) neutralizacja czynników ryzyka popełnienia przestępstwa poprzez pracę w oparciu o potrzeby kryminogenne³⁵.

W piśmiennictwie wskazuje się, jak trudno jest znaleźć model struktury organizacyjnej, który odpowiadałby obecnemu polskiemu stanowi faktycznemu umiejscowienia kurateli sądowej w organach wymiaru sprawiedliwości. Andrzej Baładynowicz uważa, że „za najbliższy można uznać wariant hierarchiczno-centralistyczny, który w zdecydowanej większości przypadków jest przez teoretyków odrzucany. Jest on przydatny przy bardzo prostych strukturach organizacyjnych, gdzie działalność merytoryczna pracowników jest stosunkowo niewielka i nie jest ukierunkowana na projekcję określonych stanów rzeczy”³⁶.

Oczywiście, teoretycznie i prawnie, polski model kurateli w myśl ustawy to model zawodowo-społeczny. Stanowi o nim ustawa z 2001 r.³⁷ Model polski był efektem długiej ewolucji, której przebieg relacjonowano w piśmiennictwie wielokrotnie, więc nie ma potrzeby powtarzać znanych faktów³⁸. Jeśli idzie o model pracy, to polski model jest modelem kontrolnym lub kontrolno-urzędowym³⁹. Formalnie i faktycznie kuratela polska składa się z kuratorów społecznych i zawodowych. Tak też było dawniej, choć okresowo kuratela polska była wyłącznie społeczna. Przykładowo, gdy powołano przy sądach dla nieletnich instytucję tzw. opiekunów sądowych, przekształconych następnie w 1929 r. w instytucję kuratorów nieletnich, przyznano im stałe wynagrodzenie z funduszy sądowych, a później – ze Skarbu Państwa. Jednak już rozporządzenie z 1935 r. o kuratorach nieletnich⁴⁰ zmieniło profil kurateli sądowej na społeczny. W myśl § 4, pełnienie obowiązków kuratora stało się „obywatelską funkcją honorową”. W 1981 r. na 15.052 kuratorów społecznych dla nieletnich przypadało zaledwie 735 kuratorów zawodowych. W 1990 r. kuratorzy zawodowi stanowili 6,7% ogółu kuratorów sądowych dla nieletnich oraz 5,7% ogółu kuratorów sądowych dla dorosłych. W 2001 r. odsetek zawodowej kadry kuratorskiej wynosił już odpowiednio: 16,1% kurateli dla nieletnich i 12,7% kurateli dla dorosłych.

U progu XXI w. kierunek uzawodowienia kurateli wydawał się przesądzony. Wierzono, że podniesie to efektywność pracy kurateli. Kuratorzy zawodowi w ogólnej liczbie kuratorów stali się grupą liczną, nastąpił wzrost profesjonalizacji zawodu: 2017 r. – 5005, 2018 r. – 4978. Rosną także przeciętne pensje. Jak podaje rocznik statystyczny, rosą również pensje brutto (średnio): 2018 r. – 7249 zł. Oczywiście zarówno procentowo, jak

³⁵ B. Skowroński, *Probacja. Teoria i metodyka*, Warszawa 2018, s. 11.

³⁶ A. Baładynowicz, *Probacyjny model kurateli sądowej w Polsce*, „Probacja” 2009, nr 3–4, s. 111.

³⁷ Por. ustawę z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. Nr 9, poz. 1071 ze zm.); T. Jedynak, K. Stasiak, *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008.

³⁸ Por. zwłaszcza A. Witkowska-Paleń, *Model kurateli sądowej w Polsce i jego przemiany*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2005, z. 1, s. 231 i n. oraz przywołaną tam literaturę.

³⁹ Tak P. Stępniań, *Modele kurateli sądowej po roku 2001 w świetle badań empirycznych*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. 32, s. 160.

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1935 r. o kuratorach nieletnich (Dz. U. Nr 46, poz. 316).

i statystycznie przeważają kuratorzy społeczni. Jeszcze w 2010 r. Piotr Stępnik stwierdził kategorycznie, po przeprowadzonych badaniach: „Zawodowo-społeczny model kurateli rodzinnej, który miała wprowadzić ustawa o kuratorach sądowych, nie jest realizowany. W grupie objętej badaniem dominowali kuratorzy społeczni, sprawując około 72% nadzorów”⁴¹.

Ustalenia kontroli NIK z 2018 r. wskazują, że „o ile liczba (limit etatów) kuratorów zawodowych utrzymywała się na podobnym poziomie (5120,5 etatów w 2014 r. do 5116,5 etatów na koniec pierwszego półrocza 2017 r.), to w przypadku kuratorów społecznych ich liczba ulegała systematycznemu zmniejszeniu: z 27,8 tys. w 2014 r. (w tym 15,4 tys. w pionie karnym i 12,4 tys. w pionie rodzinnym) do 23,9 tys. na koniec pierwszego półrocza 2017 r. (11,9 w pionie karnym i 12,0 tys. w pionie rodzinnym)”⁴².

W ciągu następnych lat proporcje nieco się zmieniły, jednak warunki i obciążenie pracą polskich kuratorów zamiast się polepszyć – pogorszyły się. Wpływ na to miała niewątpliwie reforma k.k.⁴³ z 2015 r. w istotny sposób zmieniająca model kar i środków związanych z poddaniem sprawcy próbie. Położono nacisk na karę ograniczenia wolności (k.o.w.) i związane z nią obowiązki pracy kuratorskiej. Polska stała się światowym liderem w zakresie ilości orzekanych k.o.w. Bicie są kolejne rekordy w wykonywaniu kary ograniczenia wolności. Przykładowo, w 2019 r. było 93.222 osób skazanych na k.o.w. i prace społecznie użyteczne w Polsce. Dla porównania, w Anglii i Walii – 13.684, w Hiszpanii – 54.029 osób poddanych nadzorowi kuratorskiemu⁴⁴. Oznacza to przeciążenie pracą, skoro w Polsce, w 2018 r., jest aż 646 osób poddanych probacji na 100 tys. mieszkańców. W drugiej na liście Turcji – 426, w Belgii – 426, w Szkocji – 411.

Wzorem innych ustawodawstw również w Polsce wprowadzono obowiązek szacowania ryzyka sprawców. Artykuł 169b k.k.w.⁴⁵ dzieli te ryzyka na trzy grupy: A – obniżonego ryzyka; B – podstawowa; C – podwyższonego ryzyka. Do grupy C kwalifikuje się m.in. skazanych w warunkach recydywy specjalnej; skazanych, którzy po wydaniu wyroku lub w okresie próby popełnili przestępstwo podobne, czy skazanych, którzy wymagają intensywnych działań w okresie próby ze względu na dotychczasową karalność, sposób życia, właściwości osobiste i zachowanie w okresie próby, albo ze względu na inne okoliczności. Do takich „innych okoliczności” zazwyczaj są zaliczane, np. osobowość antyspołeczna, dys socjalna, niepowodzenie wcześniej prowadzonych oddziaływań, znaczny stopień społecznej szkodliwości popełnionego czynu. Wskazane rozwiązanie uświadamia, że ryzyko i jego ocena weszły już na stałe do prawa.

⁴¹ P. Stępnik, *Modele kurateli...*, s. 199.

⁴² Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli. Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych*, Warszawa 2018, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,17871,vp,20456.pdf> [dostęp: 7.05.2020].

⁴³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 1950 ze zm.; dalej: k.k.).

⁴⁴ Por. G. Miśta, *Obciążenie zadaniami polskich kuratorów sądowych dla dorosłych na tle europejskich służb probacyjnych* [w:] *Współczesne wyzwania kurateli sądowej w Polsce*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2019.

⁴⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.; dalej: k.k.w.).

Tymczasem, wobec technik ocen ryzyka, podnosi się różnorakie wątpliwości⁴⁶. Dotyczą one przyjętych metod i ich efektywności, rzetelności, trafności szacunków prawdopodobieństwa, możliwych naruszeń praw człowieka, nadużyć ze strony polityków, itd. Wskazuje się, że czynniki biograficzne i socjoekonomiczne mogą dyskryminować biednych i przedstawicieli mniejszości. Nie zawsze od jednostki zależy, w jakiej rodzinie się wychowuje, czy jest zamężna, żonata, bezrobotna, jaki osiągnęła status ekonomiczny, poziom wykształcenia, itd.⁴⁷ W procedurach PCRA (*Post Convict Risk Assessment*), a więc procedurach wykorzystywanych w ocenie możliwości przedterminowego zwolnienia generalnie pomija się czynnik płci (*gender*), co prowadzi do przeszacowań w ocenach ryzyka kobiet i niedoszacowania ryzyka recydywy mężczyzn, itd.⁴⁸

Dodatkowym czynnikiem wskazującym na przesunięcie kierunku polityki kryminalnej w Polsce w kierunku punitywnym są kolejne zmiany k.k. w kierunku zwiększania represji. „Ukąszenie penalne” jest coraz wyraźniej widoczne. Z braku miejsca warto posłużyć się bodaj jednym, ale za to wyrazistym przykładem z ostatniego roku, dotyczącym niemal całkowitego pomijania wniosków płynących z historii w trakcie opracowywania nowelizacji polskiego kodeksu karnego z 2019 r., zwłaszcza w zakresie wydłużenia maksymalnej granicy, kluczowej dla systemu środków reakcji karnej – kary pozbawienia wolności. Proponowana zmiana polega przede wszystkim na wydłużeniu górnej granicy tej kary z piętnastu do trzydziestu lat⁴⁹. W praktyce zarysowuje się też tendencja do ograniczania stosowania warunkowych przedterminowych zwolnień. Rok do roku: w 2018 r. – 30.296, a w 2019 r. – 28.026⁵⁰. Tylko te dwa czynniki wpłyną zapewne, gdyby nowela z 2019 r. weszła w życie, na pracę kuratorów, i to negatywnie.

Podsumowanie

Polityka kryminalna jest istotnym aspektem sztuki rządzenia państwem. W odniesieniu do podjętego tu tematu, ogólnie rzecz biorąc, można założyć trzy warianty:

⁴⁶ Por. wnikliwą analizę zarzutów przeprowadzoną przez D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka*, „Prawo w działaniu. Sprawy karne” 2013, t. 16, s. 59 i n. Por. szerzej: W. Zalewski, *Ocena ryzyka w kryminologii – zarys problematyki* [w:] *Pojęcie ryzyka a przestępczość ubezpieczeniowa*, red. idem, Sopot 2018.

⁴⁷ M. Tonry, *Legal and Ethical Issues in the Prediction of Recidivism*, „Federal Sentencing Reporter” 2014, vol. 26, no. 3, s. 167–176.

⁴⁸ Por. J. Monahan, J. Skeem, Ch. Lowenkamp, *Age, Risk Assessment, and Sanctioning: Overestimating the Old, Underestimating the Young*, „Law and Human Behavior” 2017, no. 2, s. 192.

⁴⁹ Projektowany art. 37 brzmi: „Kara pozbawienia wolności wymieniona w art. 32 pkt 3 trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 30 lat; wymierza się ją w miesiącach i latach”. Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Tekst ustawy ustalony ostatecznie po rozpatrzeniu poprawek Senatu. Warto odnotować, że już po oddaniu niniejszego tekstu do druku zapadł wyrok TK z dnia 14 lipca 2020 r., Kp 1/19 (M.P. z dnia 21 lipca 2020 r., poz. 647), LEX/el.; mocą którego orzeczono niezgodność wskazanej ustawy z Konstytucją.

⁵⁰ Liczba skazanych znacząco nie spadła, por. <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> [dostęp: 7.05.2020].

pierwszy – że polityka kryminalna wyznacza model kurateli; drugi – że go nie wyznacza, choć zakłada, że jakiś model kurateli winien funkcjonować w systemie; i w końcu trzeci – że go nie wyznacza, gdyż się nim nie interesuje i uznaje *eo ipso* zbędność istnienia kurateli.

Powyżej podjęto problem: czy polityka kryminalna determinuje model kurateli? A jeśli go nie określa w pełni, to może jedynie częściowo? Wydaje się, że dowiedziono, że związki te są bliskie. Kuratela na świecie i w Polsce jest w okresie przekształceń. Wydaje się, że istnieje szansa, iż wyjdzie z przekształceń wzmocniona. Nie ulega bowiem wątpliwości, że tylko otwarta, humanistycznie zorientowana kuratela jest gwarantem legitymizacji społecznej systemu. Ma rację A. Baładynowicz, gdy powiada, że „potrzeby racjonalnej polityki kryminalnej nie wymuszają rezygnacji z surowych środków penalnych, niemniej jednak coraz większe znaczenie zyskuje zasada ograniczenia ich do rozmiarów niezbędnych, koniecznych dla ochrony społeczeństwa”⁵¹.

Wskazuje się, że kryzys legitymizacji państwa, instytucji prawnych, a zwłaszcza wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, stał się zjawiskiem powszechnie obserwowanym. Zaufanie do prawa, systemu prawnego i stojących za nim organów jest tymczasem ważne z wielu powodów. Prawo uczestniczy w tworzeniu kultury normatywnej, a tym samym przyczynia się do równowagi systemu społecznego. Jeśli prawo lub system prawny będą postrzegane jako niewłaściwie funkcjonujące, spowoduje to nie tylko znaczną nierównowagę w systemie społecznym, ale także zdestabilizuje kulturę normatywną⁵². Kuratela sądowa wpisała się na stałe w system wymiaru sprawiedliwości karnej, stabilizując go i humanizując. Nie należy zmieniać tego, co działa poprawnie. Zmiany idące w kierunku technicyzacji pracy kuratorów ocenić należy negatywnie; podobnie prywatyzacja systemu nie przynosi pozytywnych efektów⁵³. System wymiaru sprawiedliwości wymaga nakładów finansowych. Punitywizm nie przynosi długoterminowo pozytywnych efektów, i nawet w USA rozpoczęła się zmiana idąca w kierunku zwiększenia liberalizacji. Na powrót rozpoczyna się poszukiwanie mniej kosztownych alternatyw dla kar, zwłaszcza kary pozbawienia wolności. Trwałą zmianę zapowiada również tzw. ustawa o pierwszym kroku (*First Step Act*), przyjęta w 2018 r. przez administrację prezydenta Donalda Trumpa. Złagodzenie polityki ma wiele wymiarów, chodzi m.in. o ograniczenie kary więzienia za drobne przestępstwa, ograniczenie kar skrajnych, długoterminowych, i właśnie – szersze stosowanie probacji⁵⁴.

⁵¹ A. Baładynowicz, *Probacyjny model...*, s. 78.

⁵² Por. szerzej: N. Peršak, *Beyond Procedural Justice: Some Neglected Aspects of Legitimacy of Criminal Law, Policy and Justice* [w:] *Legitimacy and Trust in Criminal Law, Policy and Justice, Norms, Procedures, Outcomes*, red. *idem*, London – New York 2014, s. 11 i n.

⁵³ Por. dane: *US: Private Probation Harming the Poor, Programs Shift Costs to Offenders*, <https://www.hrw.org/news/2018/02/20/us-private-probation-harming-poor> [dostęp: 7.05.2020].

⁵⁴ Por. A. Grawert, T. Lau, *How the FIRST STEP Act Became Law – and What Happens Next*, Brenner Center for Justice, January 4, 2019, <https://www.brennancenter.org> [dostęp: 7.05.2020].

Literatura

- Augustus J., *A Report of the Labors of John Augustus, for the Last Ten Years, in Aid of the Unfortunate*, Boston 1852, reprint [w:] *John Augustus, First Probation Officer*, przedm. S. Glueck, New York: National Probation Association 1939.
- Bałandynowicz A., *Probacyjny model kurateli sądowej w Polsce*, „Probacja” 2009, nr 3–4.
- Beyens K., *The new generation of community penalties in Belgium: More is less...* [w:] *Community Punishment. European perspectives*, red. G. Robinson, F. McNeill, London – New York 2016.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004.
- Crews G., Gillespie W., *A Brief History of Corrections in America* [w:] *eidem*, S. Stanko, *Living in Prison. A History of the Correctional System with an Insider's View*, Westport–Connecticut–London 2004.
- Décarpes P., *Practices and Übergangsmangement in Germany: State of Play and Challenges* [w:] *Understanding Penal Practice*, red. I. Durnescu, F. McNeill, London – New York 2014.
- Feeley M., Simon J., *The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications*, „Criminology” 1992, vol. 30, no. 4.
- Grawert A., Lau T., *How the FIRST STEP Act Became Law – and What Happens Next*, Brenner Center for Justice, January 4, 2019 <https://www.brennancenter.org> [dostęp: 7.05.2020].
- Grünhut M., *Probation in Germany*, „The Howard Journal of Crime and Justice” 1952, vol. VIII.
- Hamai K., Villé R., Harris R., Hough M., Zvekic U., *Probation Round the World: A Comparative Study*, London – New York 2005.
- Herzog-Evans M., *What's in a name: Penological and institutional connotations of probation officers' labelling in Europe*, „EuroVista” 2012, vol. 2.3.
- Jedynak T., Stasiak K., *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008.
- Kröger W., Buergenthal T., *The Meeting of Two Police Ideas. Anglo-German Experiments in West Germany*, „The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science” 1960, vol. 51, no. 2.
- Kury H., Sato M., *Volunteers in the Probation Service: A Comparison between Germany and Japan* [w:] *Understanding Penal Practice*, red. I. Durnescu, F. McNeill, London – New York 2014.
- Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów–Warszawa 1924.
- McNeill F., *Pervasive Punishment: Making Sense of Mass Supervision*, Bingley 2019.
- Miśta G., *Obciążenie zadaniami polskich kuratorów sądowych dla dorosłych na tle europejskich służb probacyjnych* [w:] *Współczesne wyzwania kurateli sądowej w Polsce*, red. A. Kwieciński, Wrocław 2019.
- Monahan J., Skeem J., Lowenkamp Ch., *Age, Risk Assessment, and Sanctioning: Overestimating the Old, Underestimating the Young*, „Law and Human Behavior” 2017, no. 2.
- Morczeck A.L., *Truth-in-Sentencing Laws* [w:] *The Encyclopedia of Corrections*, red. Kent R. Kerley, 2017.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli. Wykonywanie obowiązków przez kuratorów sądowych*, Warszawa 2018, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,17871,vp,20456.pdf> [dostęp: 7.05.2020].
- Panzarella R., *Theory and Practice of Probation Bail in the Report of John Augustus*, „Federal Probation” 2002, nr 3.

- Peršak N., *Beyond Procedural Justice: Some Neglected Aspects of Legitimacy of Criminal Law, Policy and Justice* [w:] *Legitimacy and Trust in Criminal Law, Policy and Justice, Norms, Procedures, Outcomes*, red. *idem*, London – New York 2014.
- Pratt J., *Penal populism*, London – New York 2007.
- Robinson G., *Three narratives and a funeral Community punishment in England and Wales* [w:] *Community Punishment. European perspectives*, London – New York 2016.
- Skowroński B., *Probacja. Teoria i metodyka*, Warszawa 2018.
- Skupiński J., *Warunkowe skazanie*, Warszawa 1992.
- Stańdo-Kawecka B., *Polityka karna i penitencjarna między punitywizmem a menedżeryzmem*, Warszawa 2020.
- Stępiak P., *Modele kurateli sądowej po roku 2001 w świetle badań empirycznych*, „Archiwum Kryminologii” 2010, t. 32.
- Stępiak P., *Resocjalizacja (nie)urojona. O zawłaszczaniu przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2017.
- Szewczyk M., *Kara ograniczenia wolności* [w:] *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie. System prawa karnego*, red. M. Melezini, t. 6, Warszawa 2010.
- Szewczyk M., *Kara pracy na cele społeczne. Na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium prawnoporównawcze*, Kraków 1996.
- Tonry M., *Legal and Ethical Issues in the Prediction of Recidivism*, „Federal Sentencing Reporter” 2014, vol. 26, no. 3.
- Urban B., Stanik J.M., *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Warszawa 2008.
- US: *Private Probation Harming the Poor, Programs Shift Costs to Offenders*, <https://www.hrw.org/news/2018/02/20/us-private-probation-harming-poor> [dostęp: 7.05.2020].
- Witkowska-Paleń A., *Model kurateli sądowej w Polsce i jego przemiany*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2005, z. 1.
- Wójcik D., *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka*, „Prawo w działaniu. Sprawy karne” 2013, t. 16.
- Zalewski W., *Kara ograniczenia wolności w systemie środków reakcji karnej. Rozważania aksjologiczne i polityczno-kryminalne*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2016, t. 40.
- Zalewski W., *Prywatne więzienie – szanse i zagrożenia* [w:] *Misja służby więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambrozik, H. Machel, P. Stępiak, Poznań–Gdańsk–Warszawa 2008.
- Zalewski W., *„Humanizacja wymiaru sprawiedliwości”, czyli o roli kuratora sądowego w realizacji sprawiedliwości naprawczej. Czy konieczna jest reforma polskiego systemu?* [w:] *Kuratela sądowa w Polsce. Analiza systemu. Księga pamiątkowa dedykowana śp. doktorowi Tadeuszowi Jedynakowi*, red. K. Stasiak, Gdańsk 2017.
- Zalewski W., *Ocena ryzyka w kryminologii – zarys problematyki* [w:] *Pojęcie ryzyka a przestępczość ubezpieczeniowa*, red. *idem*, Sopot 2018.
- Zalewski W., *Policja – w poszukiwaniu optymalnego modelu* [w:] *Doprawdy litość to zbrodnia: księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Bogusława Sygita*, red. B. Hołyst, J. Duży, P. Grzegorzczak, Z. Wardak, D. Wąsik, Łódź 2018.

Streszczenie

Wojciech Zalewski

Polityka kryminalna a model kurateli sądowej

Autor poddaje analizie związku między polityką kryminalną a modelem kurateli w perspektywie historycznej. Podstawową tezę pracy jest rozejście się założeń leżących u fundamentu modelu kurateli probacyjnej z represyjną polityką kryminalną prowadzoną współcześnie. Brak spójności prowadzi do zagrożeń funkcjonalnych i aksjologicznych. Nadziei na zmianę sytuacji upatrywać należy w kryzysie populizmu penalnego i zmianach prawnych z tym związanych, dokonywanych zwłaszcza w USA.

Summary

Wojciech Zalewski

Criminal policy and the model of court probation

The author analyzes the relationship between criminal policy and court probation model in a historical perspective. The basic thesis presented in the article is that the assumptions underlying the model of court probation differ from contemporary repressive criminal policy. The lack of consistency leads to functional and axiological threats. Hope for a change in this situation should be seen in the crisis of penal populism and related legal changes, especially in the USA.

Słowa kluczowe: kuratela, probacja, polityka kryminalna

Keywords: probation system, probation, criminal policy